

УДК: 336.71-044.964(4-15)

А. Я. Кузнєцова, д-р екон. наук., проф.,
Університет банківської справи Національного банку України

КОНСОЛІДАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМАХ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

У статті розглянуто поточний стан консолідації банківського сектору країн Європи та особливості її перебігу в післякризовий період. Проаналізовано найбільші за обсягом угоди злиття і поглинання банків у країнах Єврозони та сформульовано перспективи подальшої консолідації банківського капіталу. Зважаючи на активну участь держави в післякризовому відновленні банківської системи країн Європи, досліджено діяльність державних органів в організації та ініціюванні угод злиття і поглинання за участю банків.

Ключові слова: консолідація, злиттів і поглинань, банківська система, світова фінансова криза.

Постановка проблеми. У поточних умовах розвитку банківських систем країн світу консолідація банківського капіталу займає важливе місце поряд з постійними реорганізаційними процесами та інституційними змінами. Недавня світова фінансова криза 2008 р. мала суттєві наслідки як для діяльності банків, так і для функціонування фінансових секторів країн у цілому. Як наслідок, у більшості країн світу суттєво скоротилися обсяги активів банків, виникла значна частка проблемної заборгованості, окремі фінансові інститути виявилися неплатоспроможними. Поряд з цим спостерігається загальна перебудова банківських систем, яка супроводжується скороченням кількості банківських установ і поступовим укрупненням банківського бізнесу. Все це свідчить про активізацію консолідаційних процесів за участю банків у більшості країн світу.

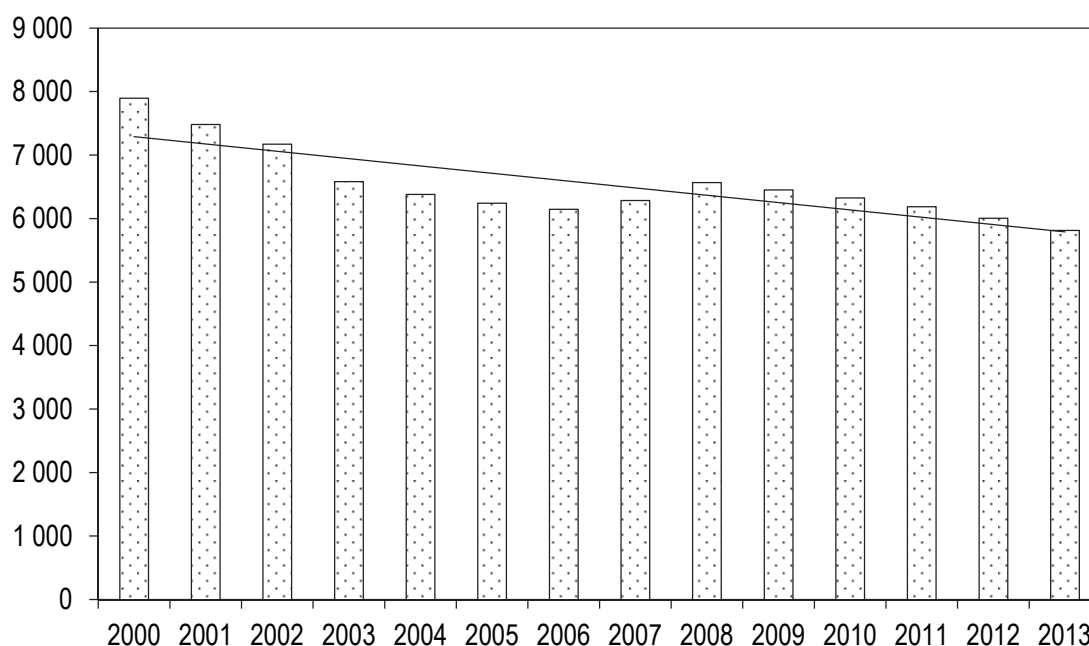
У цьому аспекті важливе значення має досвід європейських країн, які поряд зі Сполученими Штатами Америки (США) та країнами азійського регіону в післякризовий період засвідчують зростаючу кількість і вартість угод злиття і поглинання за участю банків. Зважаючи на євроінтеграційну спрямованість України, дослідження досвіду консолідаційних процесів у банківських системах країн Європи є важливим стосовно його подальшого використання у вітчизняній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостям консолідаційних процесів у банківській системі країни присвячено багато досліджень науковців, зокрема праці О. А. Кириченко, Е. В. Ваганової, Н. Кочергіної, О. Ю. Проніна, Р. К. Сміта, С. Мочерного, В. М. Гейця та багатьох інших. До того ж проблемам консолідації банків у країнах

Європи присвячено дослідження таких вчених і науковців, як: Р. Аяді, Дж. Пуджелс, У. Геймесхофф, А. Угде, Дж. Де Ніколо, У. Амїгуд та ін. Проте поточний стан консолідаційних процесів за участю банків у європейських країнах та особливості їх післякризового перебігу залишаються недостатньо висвітленими.

Метою статті є дослідження поточного стану консолідаційних процесів у банківських системах країн Європи та визначення особливостей їх післякризового перебігу.

Виклад основного матеріалу. З моменту фінансової кризи 2008 р. в банківському секторі Євросони розпочалися процеси раціоналізації, які проявилися в скороченні загальної кількості кредитних установ. Такі заходи були започатковані в результаті нагальної необхідності скорочення витрат банків, нарощення капітальної бази, зменшення обсягів проблемних боргів тощо. За даними Європейського Центрального Банку (ЄЦБ) [3] за період 2000–2013 рр. кількість кредитних інститутів у країнах ЄС та Євросони скоротилася на 2 082 установи та станом на початок 2014 р. становила 5 816 установ (рис. 1).

Рисунок 1 – Кількість кредитних інститутів у країнах Європи та Євросони станом на кінець року [3]

До того ж побудований тренд за аналізований період дає змогу стверджувати про загальну тенденцію скорочення кількості кредитних установ, що свідчить про поступову консолідацію банківського сектору країн Європи. У цьому аспекті доцільно сформулювати основні мотиви,

які спонукали банки об'єднуватись між собою, укладаючи угоди злиття та поглинання:

- прагнення зменшити обсяги проблемної заборгованості в активах банку шляхом приєднання до більш “здорового” банку;
- укріплення позицій банку / розширення присутності банку на ринку банківських послуг;
- нарощення капітальної бази банку, зважаючи на світові тенденції укрупнення банківського бізнесу та нові вимоги Базельського комітету з банківського нагляду, висвітлені у Базелі III;
- вихід банків з ринків країн, які вже не є важливими для продовження діяльності в цьому регіоні (відсутність платоспроможних позичальників, невеликі можливості отримання необхідної норми дохідності, ускладнення політичної ситуації в країні тощо);
- укладання угод за ініціативи держави (злиття і поглинання з іншими комерційними банками або ж входження держави в капітал банку тощо).

Відзначимо, що після кризи 2008 р. обсяги міжнародних злиттів і поглинань у банківському секторі, зокрема в Європейському регіоні, суттєво зменшились до рівня 2007 р. За період 2007–2008 рр. фінансовий сектор Європи зафіксував 292 угоди між банками на загальну суму близько 345 млрд євро. 2009 р. характеризувався стрімким зменшенням в укладанні угод фінансового характеру до 80 млрд євро (лише 49 угод). Протягом 2010 р. обсяги злиттів і поглинань у фінансовому секторі впали до 50 млрд євро (з яких 30 млрд євро в банківському секторі), зважаючи на різке зменшення державних транзакцій [2].

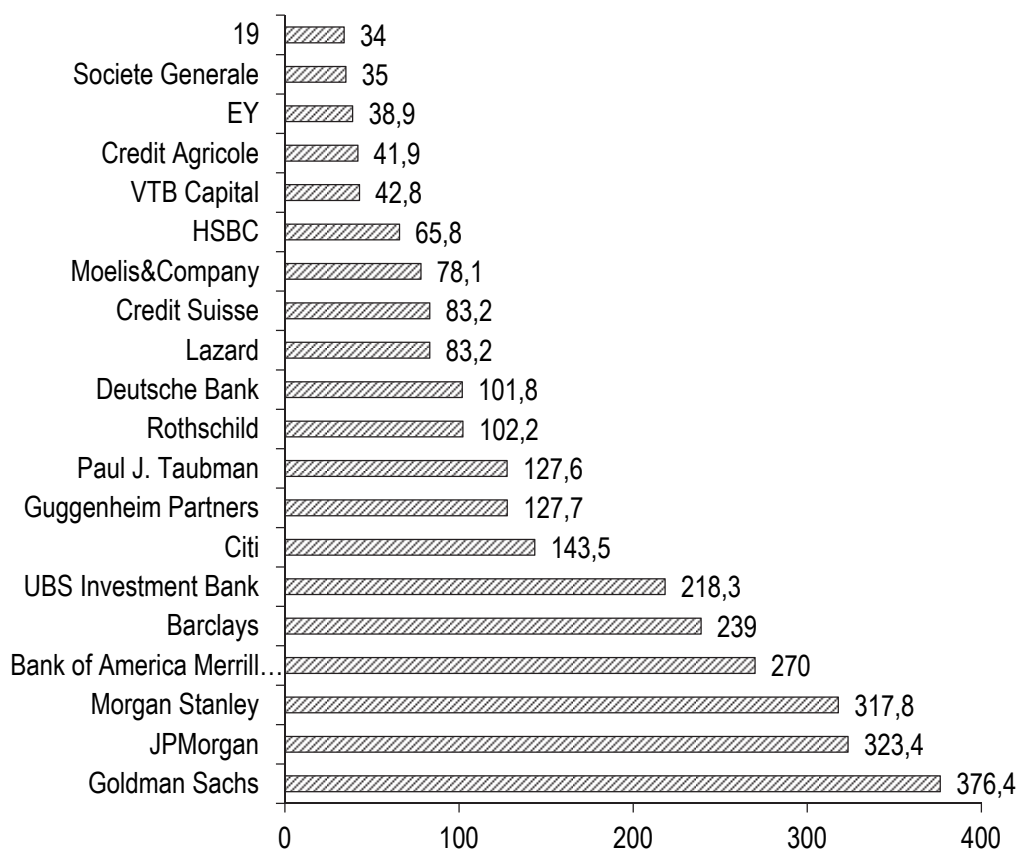
Поряд з цим відзначимо, що перебіг консолідаційних процесів у банківських секторах країн Єврозони протягом останніх років відрізняється від попередніх періодів, коли характер і цілі укладання угод злиття та поглинання між банками були іншими. Отже, можна зазначити проблеми, з якими стикаються європейські банки на сьогоднішній день:

- постійна заклопотаність із приводу майбутнього Єврозони та можливості виникнення нових кризових явищ;
- постійна невизначеність щодо впливу регуляторних змін як із структурної, так і з пруденційної точок зору, що стало наслідком виникнення затримок платежів банків і призвело до прийняття покупцями позиції очікування;
- велика кількість платежів була затримана через слабкі оцінки активів, тому що банки для продажу не бажали розкривати втрати капіталу при вибутті;

- команди з корпоративного розвитку сфокусовані на великих і вигідних угодах для здійснення швидкого переведення балансу. У багатьох установах портфелі боргів були продані, проте не знайшли відображення в статистиці угод злиття і поглинання. У той же час реалізація укладених угод часто затягується, що не дозволяє банкам повністю використати свій потенціал на ринку [1].

Як бачимо, середовище, у якому провадить свою діяльність банки, на сьогодні є досить мінливим і не дає змоги повною мірою реалізувати наміри останніх на ринку злиттів і поглинань. А це, у свою чергу, відображається в загальному скороченні кількості та обсягів угод, що стримує консолідацію банківського капіталу в країнах Європи.

Проте консолідація банківського сектору в країнах Єврозони поступово набирає обертів. Слід відзначити, що в минулому році на європейському ринку банківських злиттів і поглинань найбільш активно проявили себе інвестиційні банки, які за обсягами угод сформували топ найактивніших учасників консолідаційних процесів (рис. 2).

Рисунок 2 – 10 найбільших інвестиційних банків за вартістю угод злиття і поглинання в Європі в 2013 р., млн дол. США [6]

Як бачимо з рисунка 2, у 2013 р. найбільшими учасниками європейського ринку злиттів і поглинань банків стали Goldman Sachs, JPMorgan, Morgan Stanley, Bank of America Merrill Lynch, Barclays, які уклали угод разом на суму близько 1,5 млрд дол. США.

Важливу роль у післякризовому відновленні банківського сектору країн Єврозони відіграла держава, яка для збереження банків, їх оздоровлення та підвищення фінансової стійкості ініціювала велику кількість угод банківських злиттів і поглинань. Тому в 2012 р. вартість угод злиття і поглинання банків під керівництвом держави становила близько 20 млрд євро, у той час як вартість всіх угод у фінансовому секторі становила більше 51 млрд євро.

Слід зазначити, що п'ять великих угод під керівництвом держави стали визначальними в сукупному обсязі ринку європейських злиттів і поглинань банків у 2012 р.:

- уряд Іспанії витратив 4,5 млрд євро на порятунок банку “Bankia”;
- банк “Dexia” продавався вже два рази, починаючи з 2008 р. Банк погодився випустити 5,5 млрд євро привілейованих голоуючих акцій урядів Бельгії та Франції, фактично надавши їм повний контроль над групою;
- банк “Banco de Valencia”: агенція з реструктуризації банків уряду Іспанії погодилася прийняти повний контроль над банком “Banco de Valencia” шляхом розміщення акцій на суму 4,5 млрд євро. Одночасно з цим агенція погодилася продати банк “Banco de Valencia” банку “CaixaBank” за номінальну винагороду в 1 євро;
- банк “Cyprus Popular Bank”: уряд Кіпру поглинув мажоритарну частку банку “Cyprus Popular Bank” за 1,8 млрд євро, дозволивши банку уникнути нестачі капіталу. Такі дії стали доповненням до рішення Кіпру знайти іноземних інвесторів для продажу банку;
- “Gruppo Sace & Simest”: італійський державний банк “Cassa Depositi e Prestiti” поглинув кредитного страховика “Gruppo Sace” та 76 % венчурного капіталу провайдера “Simest” за 3,8 млрд євро, створивши єдиний державний фінансовий та інвестиційний інститут.

Якщо виключити ці угоди із загального обсягу транзакцій протягом 2012 р., сукупна вартість угод приватного сектору становила б 30,9 млрд євро. Це найменший рівень за останні десять років, що на 7 % менше порівнювального обсягу 33,3 млрд євро в 2011 р. [8]. Отже, бачимо, що поряд з перебігом консолідаційних процесів за участю

комерційних банків, у Європі на сьогодні активну позицію на ринку злиттів і поглинань займають і державні банки.

Подальша консолідація банків у країнах ЄС та Єврозони суттєво залежить від факторів внутрішнього і зовнішнього впливу. Поряд з імовірними національними перепонами для реалізації необхідної кількості угод об'єднання між банками, все одно можливе виникнення нових кризових явищ міжнародного масштабу.

Наголосимо, що на сьогодні все більшої стурбованості викликає розвиток тіньового банківництва у всьому світі. Не дивлячись на те, що нетрадиційні банківські групи нездатні забезпечити досить недорогого фондування роздрібних депозитів, вони не обмежені вимогами до капіталу та ліквідності порівняно з традиційними банками. Ця форма регуляторного арбітражу призвела до розвитку альтернативних бізнес-моделей, зокрема пірингового кредитування тощо. Тіньовий банківський сектор заважає розвитку класичного банківництва, у той же час впливаючи на консолідаційні процеси за участю банків.

У Звіті Міжнародного Моніторингу Тіньового Банкінгу 2012 р. [5] зазначається, що обсяги тіньового банківництва у світі зросли до 67 трлн дол. у 2011 р. Частка секторів тіньової банківської справи в сукупному фінансовому посередництві залишається на рівні 25 % у період 2007–2011 рр., зокрема після піку в 27 % у 2007 р.

Зараз спостерігається ситуація, коли хедж-фонди та інші нетрадиційні учасники замінюють традиційні банківські установи в межах типів кредитування, що пов'язані з високим рівнем ризику, наприклад, кредитування під забезпечення (фінансування морських перевезень) або проектне фінансування. Отже, нетрадиційні учасники ринку банківських послуг є здатними обслуговувати такі напрямки бізнесу, які відділяються від великих європейських банківських операцій.

Враховуючи складну ситуацію, описану вище, Європейська Комісія зараз розробляє окремі правила в межах ЄС щодо сектору тіньового банківництва, проте деталі поки що не розголошуються. Відзначимо, що зазначені заходи можуть суттєво вплинути на обсяги угод злиття і поглинання банків у межах ЄС [1].

Необхідно відзначити, що окремі країни Єврозони мають висококонцентровані банківські системи, а тому питання консолідації банків у них є досить актуальним. У цьому випадку консолідація є найбільш оптимальним засобом збереження присутності невеликих банків на ринку банківських послуг, оскільки їх відмова від злиття і поглинання з іншими банками не дасть змоги отримати належні прибутки та розширювати свою присутність на ринку [4].

Водночас окремі експерти відзначають, що в наступні роки на ринку злиттів і поглинань у банківському секторі Західної Європи надалі спостерігатиметься процес реструктуризації. Це пов'язано з тим, що банки націлені на зосередження уваги на своїй основній діяльності та виході з непрофільного бізнесу. Не дивлячись на те, що багато угод так і не були укладені, продавці та покупці, напевно, продовжать вести переговори щодо ціни угод, оскільки ситуація на ринках залишається нестабільною і немає визначеності щодо можливих втрат банків за кредитами.

До того ж консолідація банківського сектору країн Євразії здійснюватиметься в основному за рахунок внутрішніх гравців, оскільки зарубіжні інвестори поки що втратили свій інтерес до цього регіону. Проте не є винятком, що зацікавленість можуть проявити азійські гравці, які не проти зайняти нішу на європейському ринку [7].

Висновки. Отже, можемо підсумувати, що наразі банківський сектор країн ЄС та Євразії поступово консолідується, про що свідчить поступове зменшення кількості банків та їх укрупнення. Відзначимо, що на сьогоднішній день ринок банківських злиттів і поглинань в Європі є не таким жвавим порівняно з докризовим періодом. Укладення консолідаційних угод між банками зараз ускладнюється нестабільним середовищем, у якому вони функціонують, різкими коливаннями вартості активів і новими регуляторними вимогами, що в кінцевому результаті уповільнює процес об'єднання банків та їх здатність повноцінно надавати банківські послуги після угоди.

Подальша консолідація банків у Європі значною мірою стосуватиметься висококонцентрованих банківських систем, наприклад, Німеччини, де наразі стоїть питання про майбутнє та перспективи діяльності дрібних банків. У той же час, зважаючи на обмежені на сьогодні можливості банків щодо повного використання свого потенціалу для задоволення потреб клієнтів, все більшого поширення набуває розвиток тіншового банкінгу, який може чинити додатковий вплив на консолідаційні процеси в банківських системах країн Західної Європи.

Список літератури

1. 2013 Financial Services M&A Predictions. Finding opportunities in a changing industry [Electronic resource] / Deloitte. – Mode of access : <http://www.deloitte.com/>.
2. Beltratti A. Is M&A different during a crisis? Evidence from the European banking sector / A. Beltratti, G. Paladino // Journal of Banking & Finance. – 2013. – Vol. 37, Issue 12. – pp. 5 394–5 405.
3. European Central Bank Statistics: official web-site [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.ecb.europa.eu>.
4. Eurozone. Ernst & Young Eurozone Forecast, Spring edition March 2013 [Electronic resource] / Ernst & Young. – 2013. – Mode of access : http://mcr.doingbusiness.ro/uploads/5141b84b3b1a0EEF%20Spring_March14.pdf.

5. Global Shadow Banking Monitoring Report 2012 [Electronic resource] / Financial Stability Board. – 2012. – Mode of access : http://www.financialstabilityboard.org/publications/r_121118c.pdf.
6. Investment banks in Europe by value of M&A deals in 2013 [Electronic resource] / The Statistics Portal. – Mode of access : <http://www.statista.com/statistics/275558/leading-investment-banks-in-europe-by-value-of-munda-deals>.
7. PwC: Decline in banking M&A is a fundamental shift, not just a cyclical downturn [Electronic resource] / PricewaterhouseCoopers Press Releases. – 2013. – Mode of access : http://www.pwc.ru/en/press-releases/2013/banking_m_a_apr_2013.jhtml.
8. Sharing deal insight European Financial Services M&A news and views [Electronic resource] / PricewaterhouseCoopers Press Releases. – 2013. – Mode of access : www.pwc.com/financialservices.

Отримано 05.06.2014

Summary

The article is devoted to the investigation of current state of banking sector consolidation in European countries and its peculiarities in the post crisis period. The largest bank mergers and acquisitions in the Eurozone countries are analyzed and the perspectives of further consolidation of banking capital are determined. Taking into consideration an active state participation in post crisis recovery of Eurozone banking systems, the activity of state bodies in organizing and initiating mergers and acquisitions deals with banks' participation is investigated.